

Nejen kvůli tomu, že většina příspěvků už dříve vyšla v novinách, Bělohradský nijak výrazně nepřekvapí. To ale neznamená, že by jeho modelový čtenář neměl důvod být spokojen. Lze sice polemizovat s předpokladem, že nejvlastnější funkcí veřejného prostoru je vytváření „společnosti otřesených“, jak implicitně vyplývá z Bělohradského poslední knihy (ač jde spíše o diskurzivní budování konsenzu), ale ať už je skutečnost jakákoli, můžeme uzavřít tvrzením, že autorovo burcování skutečně nese punc autentické naléhavosti a nutí čtenáře k hlubšímu zamyšlení. K problémům dnešní „pozdní“ doby přistupuje z různých výrokových krajin, postupně je obkresluje, promýšlí a prohlubuje, situuje do nových kontextů a nenechává nikoho na pochybách, že fungující demokracie je bez pluralitního veřejného prostoru, a angažovaných osobností v něm, nemyslitelná.

Čeněk Kras

Robert Wuthnow: *After the Baby Boomers. How Twenty- and Thirty-somethings Are Shaping the Future of American Religion*

Princeton, Oxford, Princeton University Press 2007, 298 s.

Ačkoli evropští sociologové k tomu jsou spíše skeptičtí, ve Spojených státech v posledních dvaceti, třiceti letech v sociologii náboženství jednoznačně převládla teorie racionální volby (RCT), opírající se o ekonomistickou redukci. Teprve v poslední době se začínají objevovat hlasy volající po alternativních přístupech (srov. dílo N. Ammerman (ed.): *Everyday Religion. Observing Modern Religious Lives*. Oxford, New York: Oxford University Press 2007, recenzované v *SČ/CSR* 44, 2008, 1: 219–222), málokdo si však stran RCT dovolil tak kategorický soud, jako že jde o „jednu z nejsmutnějších tendencí v literatuře, věnující se současné americké religiozitě“ (s. 87), protože „meta-

fora trhu ... zdůrazňuje možnost volby, ale neosvětluje ty sociální faktory, které volby ovlivňují“ (s. 157, 113). Pro „nové paradigma“ studia religiozity, jak teorii racionální volby a podobné přístupy nazval S. Warner, přitom jde o citelnou ránu, protože autorem těchto výroků není nikdo méně významný než princetonský sociolog Robert Wuthnow, hlavní postava empirických výzkumů religiozity ve Spojených státech. Počínaje ranými studiemi kalifornských náboženských hledačů ze sedmdesátých let, tento autor stačil napsat dvě desítky zásadních knih o proměnách moderního amerického náboženství; jejich většina je založena na vlastních kvantitativních výzkumech – například recenzovaná kniha se opírá o výsledky třinácti šetření, z nichž sedm Wuthnow řídil. Interpretace těchto výzkumů by ale byla nedostatečná, neměla-li by ještě jeden zdroj: stovku kvalitativních rozhovorů umožňujících hlubší porozumění kvantitativním šetřením. Výsledkem tohoto snažení – které nadto NEvyžadovalo sebrání nových dat – je další brilantní příspěvek k poznání současné religiozity ve Spojených státech a, jak jsme viděli, „mimoděčně“ i k teoretickým diskusím v sociologii náboženství.

Američtí sociologové dlouho zkoumali především generaci poválečných *baby boomers*, Wuthnow však správně soudí, že ta už je *passé*. 51 procent dospělé populace ve Spojených státech v roce 2002 tvořili lidé, jimž v letech 1998–2002 bylo 21 až 45 let, tzv. Generace X, jejíž výzkum byl dlouho zanedbáván nebo odbýván obecnými soudy bez opory v datech, také proto že na rozdíl od předcházející generace nevykazovala takovou divergenci vůči svým předchůdcům a vnitřní homogenitu. Její nástup je však nezadržitelný a v náboženské oblasti jej sleduje právě recenzovaná kniha, široce rozpřažená už tím, že autor kontextualizuje religijní proměny vzhledem k základním demografickým trendům. Alespoň ve Spojených státech, kde je více než devadesátiprocentní podíl věří-

cích a více než polovina z nich pravidelně chodí do kostela, je to nepochybně správný přístup. Zvyšující se sňateční věk, pozdější a méně četné porody, rostoucí míra (formálního) vzdělání, narůstající nejistota v zaměstnání, informační exploze a imigrace jsou faktory, které statisticky významně – byť třeba nepřímo – ovlivňují americkou religiozitu, a jimž proto musí být věnována patřičná pozornost (s. 20–50). Zatímco teoretikové racionální volby se nás snažili například přesvědčit, že zvyšující se církevní konkurence vede k nárůstu religiozity, a to zejména v případech striktních denominací, autor ukazuje, že míra religiozity mladých dospělých zůstala za posledních třicet let stejná (s. 51) a proporce evangelikálů nevzrostla, nýbrž se snížila (s. 75), nebo že ještě větší pokles počtu věřících tradičních (*mainline*) církví je dán *demografickými* faktory, nikoli konkurencí z této strany (hlavním zdrojem konvertitů jsou totiž bývalí katolíci, s. 79, jejichž počet neklesá kvůli masivní imigraci, s. 85). Protože sňatek a výchova dětí jsou faktory, které zvyšují míru participace na bohoslužbách a církevním dění, v sedmdesátých letech stejně jako dnes, jejich odkládání vede ke snižování církevní religiozity mladých dospělých, což platí i o vyšší zaměstnanosti žen (s. 62, 68).

V diskusích o tzv. kulturních válkách je připomínáno rozdělení americké veřejnosti na dva tábory, liberální a konzervativní, které má stále výraznější vliv například na volební chování. Při několika posledních volbách se přitom religiozita ukázala jako nejdůležitější prediktor, proto není nijak překvapivé, že Wuthnow věnuje pozornost i těmto otázkám. Ukazuje, že v Generaci X narostly extrémy a zvýšila se polarizace názorů na všechny *hot-button issues* s výjimkou společenské akceptace homosexuality (s. 175). Wolfeho poznatek, získaný etnografickým výzkumem, že evangelikálové jenom málokdy skutečně dodržují to, co hlásají, se v rámci reprezentativního šetření nepotvrdil, i když do-

chází k posunům v otázkách, které jsou církve s to ovlivňovat. Typicky se jedná o regulaci postojů vůči sexualitě a eutanazii, zatímco vliv církevního učení na to, zda budou lidé podvádět berní úřad nebo brát úplatky, za posledních dvacet let rapidně poklesl (s. 147). Důležitější než celkový mírný pokles počtu lidí, kteří Bibli chápou doslovně, jako přímé boží slovo, je zvýšení jejich proporce mezi absolventy vysokých škol (s. 129), i když by asi bylo vhodné zmínit, že k němu zřejmě došlo také proto, že řada evangelikálních církví založila své vlastní univerzity a *colleges*. Mladí dospělí však obecně čerpají ze širších zdrojů, včetně mimokřesťanských náboženství, a na rozdíl od Západoevropanů jsou „spirituální a náboženští“ zároveň (s. 134). Jako podstatný zdroj náboženských prožitků se přitom projevuje například moderní populární hudba, což je téma, kterému Wuthnow věnoval i jednu ze svých předchozích knih (*All in Sync*. Berkeley, CA: University of California Press 2003; zde s. 127–129). Naopak „virtuální církve“, v jejichž rozvoj věřili ti, kdo soudí na snižování míry přímých sociálních vazeb mezi lidmi s postupující modernizací, nedokázaly nahradit tradiční kongregace a jejich celospolečenský vliv je minimální (s. 203, 212). Náboženské stránky sice patří (podobně jako pornografické) k nejčastěji navštěvovaným, z velké části jsou však církevně afilované, jelikož tradičním církvím umožňují nové formy komunikace a rozšíření stávajících možností především v informační a sociální oblasti. Sotva přitom překvapí, že zatímco muži na internetu hledají odpovědi na obecnější otázky, ženy je využívají především k „přízemnějším“ účelům plánování a poskytování/vyhledávání rad na konkrétní otázky (s. 212). Můžeme se jen ptát, kde se tento genderový stereotyp bere?

Nárůst náboženské diverzity ve Spojených státech, především v důsledku imigrací (Wuthnow jim věnuje samostatnou kapitolu), v majoritní společnosti nevede k protireakci v podobě zvyšování podílu

striktních křesťanů, jak argumentovala RTC, nýbrž k pravému opaku a k nárůstu náboženské tolerance, což bylo stanovisko P. L. Bergera (s. 101). Charakteristikou mladých dospělých se přitom stává, také kvůli výše uvedené větší variabilitě zdrojů jejich náboženských představ, *tinkering* – to, co C. Lévi-Strauss označoval jako *bricolage*, (myšlenkové) „kutilství“. V této souvislosti nijak nepřekvapuje – vzhledem k vysokému podílu církevního křesťanství ve Spojených státech a kvůli tomu, že kromě jiného plní také sociální funkce –, že se současně výrazně zvýšil podíl církevní „nevěrnosti“, tedy přestupů mezi jednotlivými náboženskými skupinami / typy víry. Konvertité (včetně konvertitů k evangelikálním církvím) se však proti obecnému předpokladu nesnaží působit na další v duchu své nově přijaté víry, nebo to alespoň dělají méně než ti, jimž se dostalo evangelikální výchovy (s. 123–124). Nutno přitom podtrhnout, že podobných „oprav“ zažitých stereotypů (petrifikovaných především vinou působení médií) prostřednictvím precizní sociologické analýzy je recenzovaná kniha plná a mohla z nich být zmíněna jen část, snad obsahující alespoň ty nejpodstatnější. Tam, kde analýzy kvantitativních dat doplněné o „anekdotická“ zjištění z interview potvrdily obecně sdílené představy, se s tím Wuthnow ovšem nijak netají, přičemž i zde platí, že lépe dvakrát měřit než jenom řezat (či si „uríznout“ ostudu kvůli metodicky nesprávné práci s daty).

Bohatý datový materiál, který recenzovaná kniha poskytuje, totiž není jejím jediným kladem. Jistě zaujme všechny badatele zabývající se sociologií náboženství a ty, jejichž tématem je moderní americká společnost, po mém soudu by však mohla mít mnohem širší dopad, protože ukazuje jak *konceptně* zpracovat sociologický výzkum, aby názorovým vůdcům i široké veřejnosti skutečně něco přinášel. Kombinace kvantitativních a kvalitativních metod je přitom samozřejmostí, neméně prerekvizitou však je práce s *celou řadou* empiric-

kých šetření, byť ne vždy je například možné z jejich výsledků sestavovat časové řady. Analýza jediného výzkumu, jakkoli precizní, možná stačí na výzkumnou zprávu, ale ne na knihu – v té je potřeba pečlivě srovnávat výsledky různých výzkumů, disponovat pregnantní znalostí historického sociálního zakotvení i teoretickým nadhledem, který neslouží teorii o sobě, ale důkladnější analýze pojednávaných skutečností. Robert Wuthnow tím vším vládne, a proto jsou právě jeho knihy o americkém náboženství tak podstatné, má však ještě něco, co v české vědě poněkud postrádáme nebo co se projevuje v pervertované podobě ideologické angažovanosti – osobní zaujatost tématem, jež považuje za společensky závažné. Neznamená to, že by byl nějakým misionářem, byť třeba skrytým, přesto však ze *sociálních* důvodů soudí, že náboženství a kongregační život přinejmenším ve Spojených státech působí pozitivně. Proto se strachuje o jejich budoucnost a upozorňuje na skutečnost, že většina církví ztrácí schopnost oslovovat členy Generace X. Tím je ovšem prohlubován mnohem obecnější nedostatek: zatímco moderní společnosti investují stále víc prostředků do péče o nedospělé nebo naopak staré osoby, mladí dospělí – lidé, kteří musí učinit většinu klíčových životních rozhodnutí – jsou stále osamělejší a nemají žádnou institucionální podporu (s. 216, 232). Tento stav samozřejmě má i své výhody a s uvedeným závěrem můžeme z dobrých důvodů nesouhlasit (sám autor připomíná, že řešením by rozhodně nebylo další prodlužování formálního vzdělávání nebo rozšiřování *public welfare*), ale dospěl-li k němu renomovaný sociolog na základě hlubokého ponoru do problematiky religiozity této generace ve Spojených státech, měli bychom mu věnovat pozornost a měl by vést k odpovídající celospolečenské diskusi. Hlavním úkolem sociálních vědců, naší odpovědností vůči společnosti, jež nás za to konec konců platí, by totiž mělo být iniciování takovýchto diskusí a jejich korekce

prostřednictvím vědeckých poznatků – zatímco jejich řešení je nevyhnutelně politikou záležitostí.

Zdeněk R. Nešpor

Henry Bäck, Hubert Heinelt, Annick Magnier (eds.): *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*

Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften (Urban and Regional Research International, vol. 10) 2006, 392 s.

Sborník „Evropský starosta“ přináší výsledky srovnávacího výzkumu mezi starosty sedmnácti evropských zemí z let 2003 až 2004. Patnáct studií zachycuje pohledy lokálních lídrů na koncept a praxi politické reprezentace na místní úrovni v době řady souběžně probíhajících proměn a reformních pokusů. K nim patří různé snahy o nápodobu fungování privátního sektoru, decentralizační procesy na lokální či regionální úrovni, proměny role politických stran a celého institucionálního uspořádání místní politiky a správy.

Hubert Heinelt a Nikolaos-K. Hlepas („Typologies of Local Government Systems“) po důkladné rešerši zkombinovali typologii Mouritzena a Svary rozlišující čtyři ideální typy místní exekutivy (typ silného starosty, výborového vedení (*committee-leader*), kolektivního vedení a zastupitelsko-manažerský typ) s typologií Hesseho a Sharpeho, která s ohledem na sílu a postavení místních vlád v relaci k vyšším úrovním rozděluje „starou Evropu“ na země tzv. frankoskupiny, angloskupiny a severo- a středoevropské země. Po obohacení o skupinu „nových demokracií“ ze středovýchodní Evropy vytvořili autoři novou typologii POLLEADER rozlišující politické, exekutivní a ceremoniální starosty a kolegiální lídry, mezi něž spadají i čeští starostové. Její smysl otestovali pomocí indexu institucionálního uspořádání a síly sta-

rostů, v němž byli místní lídři ohodnoceni např. podle toho, zda jsou voleni přímo občany, mohou být odvoláni zastupiteli či referendem, předsedají zastupitelstvu, definují agendu zastupitelstva, jmenují vedoucí administrativní pracovníky atp. V dalších studiích se několik typologií objevilo v roli nezávislých proměnných.

Čtyři kapitoly se věnovaly sociálnímu zázemí místních vůdců, jejich politickým kariérám a otázce, zda to vše ovlivňuje názory starostů. Kristof Steyvers a Herwig Reynaert („From the Few are Chosen the Few...‘ On the Social Background of European Mayors“) se snažili poodkrýt proces rekrutace starostů tím, že nepřekvapujícího zjištění nadreprezentovanosti mužů středního věku pocházejících ze střední třídy uvedli do různých národních a strukturálních kontextů. K faktorům nejpodstatněji ovlivňujícím složení souboru starostů patří velikost obce a příslušnost k výše popsaným typům starostů. Autoři připomněli roli *gatekeepers*, kteří stojí za výběrem kandidátů vhodných pro pozice lídrů a kteří mohou přispívat k sociálně pokřivenému zastoupení různých skupin mezi starosty. Lze mluvit o dvou typech rekrutace. Modelu místní smetánky se blíží jižní země. Silným starostou, který svou legitimitu často opírá o přímou volbu, se nejčastěji stane místní synek se zázemím profesionála, který nemusí být nutně pevně svázan s určitou politickou stranou. V severnější Evropě jsou vazby na lokalitu obvykle slabší, o to silnější je zázemí v politických stranách.

Ulrik Kjaer („The Mayor’s Political Career“) zjistil, že starostové spíše výjimečně kumulují mandáty z více úrovní vládnutí. Z domácího pohledu je zajímavé, že se mezi českými starosty našlo velké procento těch, kteří do budoucna uvažovali o významnějších pozicích (36 % oproti 14 % v celém souboru), co do seniority byli naopak druzí nejmladší. Podle Kjaera lze jednotlivé země odlišit podle toho, nakolik se v nich překrývají orientace starostů na lokální a národní politickou kariéru. Pro první je určo-